

Kommentar

Selvordsgåten

Ellen Hartmann
Professor emeritus

Hva bringer en person fra suicidal tanke til handling?

Bergljot Gjelsvik er invitert av Psykologtidsskriftet til å kommentere Ellen Hartmanns fagessay. Gjelsvik er post-doktor ved Psykologisk Institutt, UiO. Hun forsker på suicidale forløp: prosessene som leder til selvmordsforsøk og utviklingsforløpet i etterkant.

SELMORD ER BÅDE den mest private og mest relasjonelle av handlinger. Å identifisere typiske kjennetegn og forløp på tvers av slike tragiske utfall har vært høyt prioritert de siste 50 årene. Suicidologien – vitenskapen om selvmord og suicidal atferd – er en systematisk utforskning av slike kjennetegn og prosesser. Ellen Hartmanns analyse av det tragiske vendepunktet i *Vildanden* bringer leseren direkte inn i dilemmaet i moderne suicidologi: Kan vi – *post mortem* – forstå hva som ledet noen til å ta sitt eget liv? Hartmanns spørsmål bringer oss til selvmordsforskningens uvegerlige paradoks og sentrale utfordring: At selve *kilden* til gåten vi forsøker å forstå, ikke lenger er i tale. Hvordan kan vi da nærme oss fenomenet?

En hyppig brukt men metodologisk problematisk innfallsvinkel til forskning på selvmord er psykologiske post mortem-studier (autopsistudier) der man på bakgrunn av intervjuer med etterlatte og informasjon fra ulike registre, konstruerer *a posteriori* forklaringer på selvmordet. Slike studier gir holdepunkter for at risikofaktorene for alvorlig selvskading og selvmord ofte er overlappende (Hawton et al., 2005). Mens risikofaktorene for selvmord hos barn i stor grad sammenfaller med risikofaktorene for selvmord for unge voksne, er *varslene* (f.eks. klare uttrykk for et dødsønske) mindre tydelige (Freuchen, Kjelsberg, & Grøholt, 2012). I det samme materialet hadde 25 % av barna det som ble betraktet som en diagnostiserbar psykisk lidelse da de døde, og interpersonlige konflikter ble rapportert av etterlatte i mer enn halvparten av tilfellene (Freuchen, Kjelsberg, Lundervold, & Grøholt, 2012). Til tross for at slike studier gir oss et privilegert innblikk i typiske kjennetegn hos barn som dør av selvmord, har denne metoden viktige begrensninger (Hawton et al., 1998). Et hovedproblem er at slike karakteristika (f.eks. depresjon) ikke er tilstrekkelig *spesifikke* – de gir ikke klinikere noe grunnlag for å differensiere minoriteten av barn med depresjon som tar livet sitt fra det store flertallet av deprimerte barn som *ikke* skader seg selv (Gjelsvik, 2015). Vi trenger å forstå, ikke bare *at* disse barna ofte er i konflikt, men – som i tilfellet Hedvig – *hva* det er ved deres opplevelse av slike konflikter som gjør selvmordet til den eneste logiske løsning for noen.

Selvordsforskningen gjennomgår nå et paradigmeskifte. De tidlige teoriene om hvorfor personer tar livet sitt har gitt gode og rike forklaringer på hva som gjør at noen blir suicidale, altså har suicidale tanker uten å nødvendigvis handle på dem. Professor Mark Williams argumenterer for at kombinasjonen av å føle seg utmanøvrert (*defeated*) og fanget (*entrapped*) gjør at selvmordstanker blir fremtredende – noe som synes høyst relevant i Hedvigs tilfelle. Det slike teorier *ikke* forklarer, er hva det er som bringer individer fra suicidal tanke til handling (Burke & Alloy, in press). Årsakene til en

slik fatal *mindlock* (Gjelsvik, 2015) er en uhyre kompleks og ikke-lineær interaksjon mellom praktiske faktorer (tilgang på midler; Hedvigs pistol) og emosjonelle og kognitive prosesser. Hva får Hedvig til å skyte? På ett plan kan vi, i livet som i fiksjonen, aldri helt favne beveggrunnene. Likefullt trenger vi som klinikere teorier som predikerer suicidal *atferd* – ikke bare tankeinnhold. Den retrospektive kunnskapen må suppleres med *prospektiv* kunnskap om selvmordsprosesser. Dette er utfordringen vi nå står overfor. Ibsens Hedvig er derfor en høyst aktuell gåte for moderne suicidologer.